

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző: *Nagyrévi György*

Cím: *B. Wesselényi megrázó ri-*

portja a 100 év előtti nagy pesti árvizről

Forrás: *Neuereki Ujság*

Bz (Hely) *1938. 6.* (Idő) (Köt. v. füz.) (C)

Osztályozás

Tárgy

614. 81

Hely

Idő

"1838"

Személy

Közp. nyomt. XX. cs. 23. sz.

Szekestvárosi háziyomda 1927 — 1695

BÁRÓ WESSELÉNYI MEGRÁZÓ RIPIORTJA

a száz év előtti nagy pesti árvizről

(Képek a mellékletben.)

1838 március 6-án, pontosan száz esztendővel ezelőtt, Pest-Buda területén kiöntött a Duna. Vészt és rombolást hozott, pusztulást és halált jelentett a magyar fővárosra, a közeli városokra és községekre. Viz alá került Esztergom, Vác és Kalocsa és még a Dunától 20 km-re fekvő Fülöpszállásra és rátört az ár.

Az 1838-as pesti, illetve országos nagy árvíz okai: a Duna sajátságos, akkor még szabályozatlan és kedvezőtlen mederveviszonyai, a szokatlanul nagy hóesés, a páratlanul szigorú, hideg tél és a hirtelen olvadás. Tudni kell ehhez, hogy a Szent Margit-legendától kezdve csaknem valamennyi, Pest város történetét leíró könyv megemlékezik az árvizről. Beszédes emlékei ma is találhatók. A Döbrentei-utcában, a 15. számú ház előtt a kapu felett helyezték el azt a magyar- és szerb-szövegű

táblát, mely az 1838-as árvíz magasságát mutatja. A márványtáblácska alatt másfélméternyire, a kapu alján másik elkopott és bepiszkolódott márványtábla található. Ez az 1775-ös árvizet jelzi.

Az 1838-as tél különben is igen hideg volt — ez volt az árvíz másik oka. A nagy hidegben a zajló jégtáblák hozzáfagytak a Duna medréhez. A hozzáértők számoltak azzal, hogy a felülről meg-megindult uszó jégtömeg csak tovább torlaszolja a már álló jeget. Ezért az illetékesek még február közepén az 1775-ös árvíz szintjét meghaladó gátat emeltek és felszólították a mélyebben fekvő részek lakosságát, hogy költözzenek a magasabban fekvő épületekbe. Később egyre veszélyesebbre fordult a helyzet, mert a Duna felső folyásánál a langyos idő hamarabb köszöntött be, mint Pesten, az olvadás tehát fent megindult, amikor Pesten még állt a jég.

Március 6: Óbudánál kiönt a Duna...

Bécsből március 5-én elindult a jég. Nemsokkal utána elolvadt Pozsonynál, majd Esztergomnál. Ekkor megakadt Kisoroszinál és ötnapos szörnyű veszedelmet hozott Esztergomra. Utána Vác következett, majd március 6-án Budán öntött ki a Duna jeges árja.

1838 márciusának estéin a Duna partján sétáló pestiek a dunamenti falvak félrevert harangjainak zugására figyeltek fel. A pesti utcákon pedig már fel-feltűnedezték az elárasztott falvakból érkezett, kolduló menekültek. Vásárhelyi Pál, a nagyszerű magyar mérnök is figyelmeztetett a pusztulásra. A közönség mégsem vette komolyan a veszélyt. A pestiek biztak abban, hogy a gátak megvédik a várost. Az illetékesek között voltak, akik azt hajtogatták, hogy nem kell feleslegesen rémitgetni a népet, beszélni sem kell az árvízveszedelemlről. És akadtak olyanok is, akik már számítottak a jó „üzletre”. Jóka írja, hogy már jóelőre szerződéseket kötöttek hajókra és csónakokra, amiket majd a mentésnél jó pénzen lehet felhasználni. „Oly ijért — írja a nagy mesemondó —, amilyentek a halálrettegésben levő emberektől lehet ísíkarni. Volt, aki előre számított, hidegen, megfontoltan a közelgő vészről credő üzletre”.

Március nyolcadikán már csak csónakon jhetett Óbuda mélyebben fekvő utcáin közkedni. Néhány nap mulva pedig a Viziváros házainak ablakán ömlött be a szennyes, eges viz. A váci és a soroksári gát ekkor még biztosan állt. Nem számítottak nagyobb vízre, mint amilyen az 1775-ös rekord volt... Már-már apadni kezdett a folyam, amikor negérezett a Dunán a kisoroszi torlasz és nögötte felgyülemlt a víztömeg.

„Ebéd alatt indult meg a jég, darabig sendes méltósággal, robaj nélkül ment, később megállott” — írja naplójában 1838 március 13-ról báró Wesselényi Miklós. — „Délután újra megindult s nemsokára tornyosulni kezdett, fóni és forni, a jégtömegeket duzzadva emelő és szétzuzó hatalma a dühöngeni készülő Dunának... Késő este hire futamodott, hogy a viz már bent van a városban. A Duna felé siettemben a víz még csak szivárgott át a ksigáton. Midőn a város piacára értem, már omlott a hullám a Váci-utcaán lefelé” — írja tovább Wesselényi, az árvizi hajós.

Ejffélután a Terézvárosban félreverték a harangokat. Megdőrdült az ágyu a várfokon, a pesti parton bámészkodó tömeg pedig halálüvöltéssel menekült a hömpölygő Duna árja elől: a váci nagytöltés, amelyet megdönthetetlennek hittek, átszakadt és a felső városrészen egyszerre víz alá került. „A félrevert harangok kongása s a még csak helyenként felrémült nép siket moraja, mely az éj csendjén keresztül, mintegy baljóslat hangzott, az egésznek keblet szorító alakot adott” — írja báró Wesselényi. — „Azt hittem, hogy az ár már elérte felső fokát. Kevés idő mulva fel-lebb kezdett a víz emelkedni és megtudtam, hogy most már a soroksári töltésen keresztül tódul a víz”.

Március 14-én este a város déli része, a mai Prohászka Ottokár- és Sándor-utcaig, a külvárosok felől pedig a Károly király-utig tel-

Közp. nyomt. XX. cs. házaeskaikban minő rémületben lehetnek.“

jesen víz alatt volt. Az árvíz elöntötte a Liptóvárost is felülről, egészen a Bazilikáig, a Terézvárost is csaknem teljesen.

„E szomoró napnak reggelén — írja Wesselényi 14-éről — ladikra ültem, melyen éppen *Havas* szenátor jött. Vele a belvárosi utcákból hordtuk a menekülteket a Sebestyén piacra (a mai vegyesdandárparancsnokság helyére). Képzetem, a külvárosok szegény lakosait, kis

Wesselényi megemlékezik naplójában arról, hogy a segíteni törekvők között ott volt *Eöt-vös József báró, Dessewffy Aurél* és az egész helyőrség. Gróf *Cziráky Antal* és *Kiss Mihály* táblai hivatalnok csónakon 300 embert mentettek ki a veszedelemből. A belvárosi káplán, *Mráz Mihály*, aki edzett férfiú és jeles uszó volt, több száz embert hozott ki a vízből. Báró *Prónay Albert, Paulay Ferenc* ügyvéd, *Marcibányi Livius* és *Stanzer* mérnök az árvíz többi hősei.

Március 13: átszakad a váci nagytöltés

Március 14-én déltájban a Duna jégpáncélja végre meglazult a Csepel-sziget csucsán. Megint azt hitték, vége az árvíznek! De a Dunán sebesen uszó jéghegyek 15-én délben Budafoknál ismét megtorlódtak. Délután a órára mintegy félmétert emelkedett a vízszin, 5 órára ismét emelkedést mutatott a mérce. Este 7 órára, március 13-ához viszonyítva, méteres emelkedést jeleztek a budai vízmércék. Ekkor már összetalálkozott a mai Rákóczi-ut és Kossuth Lajos-utca felől két irányban a szennyes ár és a város eddig szárazon maradt részét is elöntötte a Duna jeges vize. Egyre tovább áradt, 11 órakor 929 centiméter magas volt a vízszin, 165 cm-rel több, mint az addig észlelt legnagyobb, 1775-ös víz. Ez volt az árvíz tetőzése.

„Soha nem értem ennél borzasztóbb estét és éjjelt — írja naplójában Wesselényi.“ — „Leírni azt az én tollam és tán senkinek tolla nem képes. Az egésznek minden egyes vonása olyan, amely már magában egy-egy rémitő képet alakítana. Százanként oly jelenetek együtt és egymással vetélkedve, mely közül

csak egyiknek is látása életfogytig megmaradó borzasztó emlék. A gyüledékek, a házromok, jégtömegek, butorok, gerendák és minden más akadályok közt csak alig, a legfeszültebb munkával lehetett a szűk utcákon haladni. Mindenütt a roskadó épületek s fedelek lezuhanása fenyegetett. Hol elől, hol hátmögül, hol oldalról omlott össze egy-egy épület.

Csak ezeknek döngő, ropogó larmája nyomta el időről-időre a kétségbeesők hasító sikoltásait és segítségért már rekedt könyörgéseit. Tízfelé is akartam s kelletem menni s csak egyfelé mehetni! Százat is látni egyszerre veszélyben és annak egyszerre csak harmadán segíthetni, a többit a halál torkában hagyni. Visszautasítani a már elmerülésig teli hajóból az atyát, a férjet, kinék gyermekei vagy felesége már bent vannak. Ezeknek jajjait és zokogását hallani oly valami, mit képzelni is borzasztó, de sokszorosan tapasztalni szívetrepezítő.“

„Jól fogott, hogy estve s az éjjel hajósaim majd mind gajdosak voltak — írja másnap reggel naplójában Wesselényi Miklós —, mert józanon bajosan mertek volna olyan helyre menni, honnan kellett gyakran a szerencsétleneket kihozni. Mindig előbb a legtávolabi jajjok felé törtünk s így a közelebb esdeklők mellett irgalom nélkül el kellett menni.“

„Oly szerencsés voltam (hála érte a mennyek Urának)“ — írja tovább ő —, „hogy sem kiknek ígéretet tettem, sem másoknál, kiket a romok tetején, vagy düledező fedeleken voltam kénytelen hagyni, egyszer is későn nem jöttem s rendre mind kimentettem.“

Éjfél felé a hold elevenítette az éj sötétségét. A Váci-uti temető kriptáit is felszaggatta az áradat és a régen eltemetett koporogó ~~okulmas vanderutra indultak a város~~ ~~előntött utcáin.~~ A tengerre változott föld közepén csupán keskeny sáv szigetje emelkedett ki, mely az Új tértől indulva az evangélikus templomot, az invalidusok kaszárnyáját (a mai Városháza), a Vármegyeházát, a Ferencesek templomát és a Kuria épületét (mai Kuria-utca 1.) hordozva hátán. Ide húzódtok, itt szorongott és jajveszékelt Pest város népe. Csónakra ült és résztvett a mentésben. István főherceg is. Prédára leső marta-lócok csónakja suhant a házfalak mentén.

„A felkelő nap a szomorú reggelen — írja Wesselényi Miklós március 16-ának reggeléről — egy tengerre és ezreknek abba temetett vagyonára és romtömegére terjesztette halvány sugarait. Butorok usztak a romok között, vízbefult lovak és marhák, tükrök, családi képek, zongorák, ágyak, ágyneműek, bölesők, gerendák, cifraruhák borzasztó vegyületben lebegtek a vizen, vagy függtek az üledékeken. Kuttyák üvöltöttek a tó-duló árból még kinyuló fedéltöredéke-

ken, vagy deszkákon keresve menedéket. A legborzasztóbb volt az, hogy sok ház előtt kellett elmenni, melynek kapuján a szinte boltozatjáig emelkedő víz miatt bevezni nem lehetett. Az épületből harsogó kiáltásokat hallani kellett anélkül, hogy az ember segíteni tudott volna... A Józsefvárost majdnem egészen letarolva találtam. A számtalan lelketrázó jelenetei közül ezen gyászos másfél napnak, sohasem fogok egyet a *Práter-utca-ban* elfeledni. Egy leroskadt fedél lebeggett pár töredékeny fán megakadva. A minden pillanatban lezuhanandó fedél tetején mintegy harminc kétségbeesett ember állott. Hajómra ennyi alig fért. Először az asszonyokat a csecsemőkkel és a gyermekeket, az öregeket szedtem össze mindkét helyről“.

„A pusztulás mindezen rémitő óráiban sok becsületes ember volt, ki fáradságot és veszélyt nem kerülve mentette az embereket. De találkozott sok gonoszlelkű is, aki a kétségbeesők esdeklésére nem hallgatva alacsony kapzsiságának hodólt és csak roppant fizetésért segített a tehetősebbeken. Találkoztak számos zsványok, kik deszka és egyéb töredékekből talpakat alkotván a szerencsétlenek vagyónát rabolták. Volt, aki ráismert tulajdonára, mikor a zsványok zsákmányukkal érkeztek, de a szegény kárvalottak csak verést kaptak. A közzavarban senki sem fogta pártjukat. 16-án egyszerre megindult az apadás. 18-ára már közel harmadfélmétert esett a vízszint“.

A nagy árviz statisztikája

Mit jelentett az árviz pusztítása Pesten és Pest vidékén számokban? A hivatalos feljegyzésekből kitűnik, hogy a mai belvárost átlag 250, a Ferencvárost 260 centiméteres vízréteg borította és több helyen közel 4 méter magas volt a víz. *Pest városának 1340 holdnyi területéből mindössze 37 hold maradt szárazon.* Kereken 15.000 köbméter víz borította Pestváros területét és ez a víz mintegy 50.000 embert tett hajléktalanná. Pest-Buda házainak 38.4 százaléka dőlt össze, *pontosan 2882 épület és mintegy másfélezer ház rongálódott meg súlyosan.* Pesten volt a súlyosabb pusztítás, ott az épületek 53 százaléka pusztult el. Óbudán a házaknak mintegy fele dőlt össze.

Szörnyű volt a pusztulás Pest határán túl is. A dunamenti községekben 10.000-nél több ház omlott össze, az összes kár pedig 14 millió forintot tett ki. Az árvizben 153 ember fulladt meg.

„A Duna partján levő helységek állapota felől szomorú hírek váltották fel egymást — írja Wesselényi Miklós. — A kasszinóban *Széchenyi* többek előtt beszélt a most teendőkről. Ő is azt véli, hogy *a legfontosabb az erkölcsi felsegítés: annak biztosítása, hogy ily eset többé nem fordul elő.* Erre gát, Duna-tisztítás és főleg regula szükséges“.

Amit báró Wesselényi Miklós, a pesti nagy árviz daliás, aranyzivű herculese naplójában kivánt, rövidesen valóra vált. A nádor elnöklétével ülésező bizottság a következő pontokban határozta el a magyar főváros ármentesítését: Pest város az *árvizszin fölé érő árvédelmi töltésekkel* biztosítandó; — a város területe *fokozatosan feltöltendő*, akként, hogy a házak földszinti padlószintje legalább hat hüvelykkel legyen a márciusi árviz szintje fölött és végül *szabályozni kell a Dunát*, hogy a jégtorlódás többé elő ne fordulhasson.

Még 1838-ban elkezdték a gátépítést, megerősítették a régi védgátakat és összekötötték a természetes, magas partokkal. Szabályozták a csatornázást is, mert mit sem ér a gát, ha a csatornák nyílásain feltörhet a víz. A árviz után néhány hónapra kiadott építési szabályrendelet kötelezte az építetőket, hogy házaik padozatát az árvizszint fölé emeljék. Az *Országos Építési Főigazgatóság* pedig még 1838-ban hozzáfogott a fővárosi dunaszabályozás tervéhez. Gömör vármegye még az árviz évében pályadíjat tűzött ki az Akadémia útján a magyar főváros árvizelleni biztosítására.

Kiépítették a dunaparti töltést is, úgyhogy *ma már bizonyos, az 1838-ashoz hasonló árviz ellen a város védve van.* Mindezekon kívül pedig a főváros *Árvédelmi Szabályrendelete* és az ennek alapján kiadott *Árvédelmi Utasítás* a legnagyobb biztonsággal örködik az árvizveszedelem fölött.

Nagyrévi György